

Magyar tulajdonnevek a román névszótárakban

1. Bevezetés. Az utóbbi évtizedekben megjelent román nyelvű névszótárak szinte mindegyike tartalmaz – nem kevés számban – magyar vonatkozású adatokat, ami egyáltalán nem meglepő, hiszen a több évszázados nyelvi-kulturális érintkezések és az összekapcsolódó történelmi helyzetek kontextusában ez természetesnek tekinthető. A román névszótárakban szereplő magyar vonatkozások, etimológiai és más jellegű információk egy része jól hasznosítható a magyar névtani és kontaktológiai tanulmányok mellett a nyelvtörténeti stúdiumokban is. Tanulmányomban a legfontosabb román névszótárak magyar vonatkozásait mutatom be. A román névszótárak sokfélesége, különösen a földrajzínév-szótárak regionális monográfiákban való feldolgozottsága nemcsak a vonatkozó magyar névtani kutatásokat segítheti, hanem módszertani változatosságuk termékenyítőleg hathat a magyar névtani (szak)szótárak további gyarapítására is. A román névszótárak bemutatása az általánosabb jellegű földrajzínév-szótárakra, a helységnévszótárakra, továbbá a család- és keresztnéveket bemutató lexikográfiai munkákra terjed ki. A szótárak rövid jellemzése során jelzem a magyar nevekhez kapcsolódó kérdéseket, valamint a megközelítések hiányosságait vagy vitatható aspektusait.

2. Földrajzínév-szótárak, településnév-szótárak. A román névszótárak a földrajzi nevek tekintetben két csoportba sorolhatók: 1. olyan helységnévszótárak, amelyek településnevek (város-, község- és falunevek) adatait jelenítik meg gyakran történelmi, nyelvtörténeti utalásokkal; 2. általánosabb jellegű, nagyobb (történelmi) régiók földrajzi névanyagát monografikusan bemutató lexikográfiai munkák (amelyek rendszerint földrajzi közneveket is tartalmaznak).

2.1. Helységnévszótárak. A helységnévszótárak körében mindmáig egyedülállónak mondható a Partiummal és a Bánsággal együtt értelmezett Erdély településneveit bemutató kétkötetes szótár: *Dictionarul istoric al localităților din Transilvania* [Erdélyi települések történelmi szótára] (SUCIU szerk. 1967). Az egyfajta helységnév-azonosító szótárnak tekinthető kiadvány a helységnév-változtatásokat is dokumentálja, és gazdag névváltozat-állományt ismertet. Teljességre törekedve, a ma már nem használatos név-alakokat is megjeleníti, és eszerint tagolja a névanyagot két nagy csoportba: létező és eltűnt településnevek. A román névalak mellett a települések magyar és német neveit is feltünteti; pl. *Bârgăniș – Bürköcs – Bürgesch*. A szótár a névmagyarításokat is kiemeli. Ilyenre utal a szerző szerint a *Neagra – Nyágra – Fekete völgy* (Fehér megye) névváltozat,¹ illetve a *Măguri – Magura – Szamosfő* névkapcsolat. A *Szamosfő* településnév esetében azonban névmagyarításról nem beszélhetünk, hiszen a település nevét 1724-ben említette először oklevél *Szamosfő* néven, és későbből van adatunk *Magura* (1805), *Magura (Alpestris-)* (1808) és *Havasmagura* (1861) névváltozatokra. A szótár ennek

¹ A település jelenlegi hivatalos román neve: *Poiana Vadului*.

ellenére 1913-as adatként utal a *Szamosfő* névre mint fordítás eredményére. A szócikkek explicit etimológiai információkat nem tartalmaznak, ami hiányosságként értelmezhető, lévén hogy a szótár történelmi távlatban kívánja Erdély településneveit bemutatni. A szótár hasznosítható a helynévkutatásokban, bár pontatlanságokat, azonosítási hibákat is tartalmaz. Így például Sepsiszentgyörgyhez kapcsolja a marosszéki *Szentgyörgy* 1412. évi adatát, amint ezt VISTAI ANDRÁS JÁNOS jelzi az Erdélyi helynévkönyvében használt források magyarázatánál (ErdHnK.).

Az utóbbi években megjelent román nyelvű településnév-szótárak egy-egy megye településneveit dolgozzák fel etimológiai vagy történeti szempontból, ahogy ezt gyakran a címükben is jelzik. Ilyen etimológiai településnév-szótárként határozzák meg a Szilágy és Máramaros megye településneveit bemutató lexikográfiai kiadványok: *Dicționar etimologic al localităților din județul Sălaj* [Szilágy megyei helységnevek etimológiai szótára] (CHENDE-ROMAN 2006), *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș* [Máramaros megyei helységnevek etimológiai szótára] (ȘTEF 2016). Földrajzi-történeti szótárként megjelent megyei településnév-feldolgozások: *Dicționar toponimic și geografico-istoric al localităților din județul Timiș* [Temes megye településeinek földrajzi-történelmi névszótára] (CREȚAN 2006), *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad* [Arad megye településeinek történelmi szótára] (ROZ-KOVACH 1997), *Dicționarul istoric al localităților din județul Olt* [Olt megye településeinek történelmi szótára] (AVRAM szerk. 2009).

Egyáltalán nem meglepő módon az erdélyi megyék településneveit feldolgozó szótárak számos magyar eredetű nevet vesznek számba. A Máramaros megye településneveit elemző szótár (ȘTEF 2016) például részletekbe menően ismerteti a névforma eredetét, az átvétel és a meghonosodás morfológiai aspektusait. A névalak morfológiai szerkezetét a lexikailag egyszerű és az összetett névalakoknál egyaránt jelöli. Így például a *Fărcașa* (m. *Farkasaszó*) községnevében jelzi, hogy a magyar *Farkas* tulajdonnévből származik, és a román *-a* helynévképzővel honosodott meg. Hasonlóképpen a szótár a *Chechiș* (m. *Oláhkékes*) név leírásánál megjegyzi, hogy a magyar *kékes* melléknévből származik, utal a magyar szóalak képzős származék jellegére, és ugyanakkor azt is jelzi, hogy a helységnevé víznévi eredetű, a *Kékes* ('kék színű') pataknévből származik (vö. SEBESTYÉN 2012). A magyar eredetű, részfordítással keletkezett összetett névalakoknál azonban a szerző nem jelzi a közvetett átvétel tényét, az átadó nyelvi modellt, csupán a közvetlen átvételű magyar eredetű névelemre utal. Így a *Baia Mare* (< m. *Nagybánya*) városnévről csupán annyit tudhatunk, hogy a *baia* szó magyar (vagy latin) eredetű (bár a latin eredeztetés erőltetett: TAMÁS 1966), és a 'nagy' jelentésű *mare* melléknév a latinból származik a románban: „Etimologie: Din s. *baie* »mină, ocnă« (< lat. **bannea* sau magh. *bánya*) + adj. *mare* »întins, vast« (lat. *mas, maris*)”. Hasonlóképpen az *Arieșu de Câmpie* (< m. *Mezőaranyos*) településnév elemzésekor csak az *Arieșu* névelem bizonyul magyar eredetűnek, a *mező* szó *câmpie* alakban való fordításáról nincs szó: „Etimologie: Din *Arieș* (< magh. *aranyos* »aurit«) + de (< lat. *de*) + *Câmp* (< lat. *campus*)”. A magyar etimonokra való hivatkozások ellenére a szótár egyetlen magyar forrást sem idéz.²

2.2. Regionális földrajzinév-szótárak. Az általánosabb jellegű, nagyobb (történelmi) régiók névanyagát feldolgozó többkötetes szótárak a településnevek mellett vizek,

² A szótár elektronikusan a következő honlapon tekinthető meg: https://ro.wikisource.org/wiki/Dicționar_etimologic_al_localităților_din_județul_Maramureș. (2020. 04. 17.)

domborzati formák, telkek és birtokok neveit is elemzik. Ilyen kezdeményezésnek tekinthető egy befejezetlenül maradt vállalkozás: a Bánság földrajzi neveit bemutató hétkötetes szótár, a *Dicționarul toponimic al Banatului* (FRĂȚILĂ–GOLCU–SUFLEȚEL 1984–1994). Ez a lexikográfiai mű több magyar forrásmunkára is hivatkozik (BOROVSKY SAMU Temesvárról írott monográfiájára [1914], PESTY FRIGYES Krassó vármegyét bemutató művére [1881–1885] és Magyarország helynevei [1888] című munkájára, valamint a FNEsz.-re). A szótár az egyes névcikkekben a következő információkat jeleníti meg: 1. a név ejtéséhez kötődő helyi norma; 2. a földrajzi nevet alkotó, közszói eredetű névelemek jelentése; 3. történelmi vonatkozások; 4. földrajzi meghatározás, a földrajzi név típusa; 5. közigazgatási adatok (adott megyéhez, községhez való tartozás). Történelmi források alapján olyan magyar településneveket is megemlít, amelyek ma már nem léteznek a vizsgált régióban, mint például *Albertfalva*, *Aranyfalva*. A vizsgált magyar forrásoknak is köszönhetően a kiadvány számos magyar földrajzi nevet rögzít abban a formában, amelyben a korai forrásokban megjelenik, jelölve az első ismert előfordulásának évszámát is. Jól szemlélteti ezt az *alsó* névelemet tartalmazó nevek listája: *Also-igazfalva* (1454), *Also-Lupavicza* (1747), *Also-Kava* (1511), *Also-kiralymezeje* (1511), *Also-ohaba* (1590), *Also-Szekas* (1440), *Alsobathy* (1479), *Alsofalw* (*Alsofalu*) (1442), *Alsokabolcs* (1471), *Alsokapolnas* (1427), *Alsooszhthrov* (1580), *Alsoparth* (1471), *Alsóhalmagh* (1429), *Alsoweze* (1403) (*Alsóvece*, ma már nem létező település).

Hasonló jellegű szótárnak tekinthetők a Havasalföld, Olténia vagy Moldva földrajzi névanyagát elemző lexikográfiai kiadványok: *Dicționarul toponimic al Romaniei*. Muntenia (SARAMANDU szerk. 2005–2015), *Dicționarul toponimic al României*. Oltenia (BOLOCAN szerk. 1993–2007), *Tezaurul toponimic al României*. Moldova (MOLDOVANU szerk. 1991–2014). A Román Akadémia támogatásával (gyakran akadémiai kutatóintézetekben) készült szótárak egységes szempontokat érvényesítve mutatják be az egyes régiók földrajzi neveit. Így ezek a szótárak rendszerint tartalmazzák a címszóban megjelölt név következő vonatkozásait: 1. a hivatalos vagy leggyakoribb névforma; 2. a név fonológiai és morfológiai változatai; 3. a jelölt földrajzi objektum meghatározása (rövid földrajzi leírása); 4. a név nyelvtörténeti, történelmi forrásokban való adatolása; 5. a név eredete, etimológiai kérdései. Mindhárom szótárban nyomon követhetők a magyar hatás nyelv- és kultúrtörténeti vonatkozásai. A moldvai régió földrajzinév-szótára (MOLDOVANU szerk. 1991–2014) például jelzi, hogy az *Adjud(ul)* településnév a magyar *Egyed(halma)* összetett név első eleméből származik, és a településről szóló első feljegyzés 1433-ból adatolható *Egydhalma* formában. A vonatkozó szócikk ugyanakkor arra is utal, hogy a névalak a székelyek 13. századi dél-moldvai betelepülésével van összefüggésben, és a m. *e* [ä] ~ r. *a* fonémacsere kapcsán megjegyzi, hogy a székely nyelvjárásra jellemző (volt) az *e* magánhangzó nyíltabb ejtése. Hasonló részletességgel mutatja be a szótár a *Pângăraș* pataknev magyar vonatkozásait. A szócikk szerint a román névalak a magyar *Pongorác patak*-hoz kötődik és személynévi eredetű, a magyar *Pongorác* családnévvel van összefüggésben: a történelmi források 1585-ből jeleznek egy *Pongorác János* nevű moldvai lakost. A nem magyar eredetű településnevek esetében is megjelenhetnek magyar nyelvi adatok, mint például a Neamți megyei *Roman* városnév (németül: *Romanvarasch*) adatainál láthatjuk, ahol a feltárt magyar névváltozatokat is felsorolja a vonatkozó szócikk: *Roman Uasar*, *Román-Város*, *Román-Vásár*, *Romani-Vásár*, *Romanwäsär*, *Romaniuasar*, *Romani-Újvár*, *Román-Újvár*, *Uivar*. Ma már nem használatos névként külön szócikkben közli a szótár a Hadik János huszártábornokról elnevezett, Suceava megyei *Hadikfalva* nevét (1919-ig a település hivatalos román neve; akkor

Dorneștii lett a város megnevezése).³ Akárcsak *Románvásár* esetében, a szótár felsorolja a forrásokból adatolható valamennyi írásváltozatot: *Hadicfalva, Hadickfalva, Hadickfalwa, Hadik-falwa, Hadik-falva, Hadicul*. A Moldva névanyagát bemutató szótár több magyar forrásmunkára, tanulmányra is hivatkozik: az Erdélyi magyar szótörténeti tárra (SzT.), a FNESz.-re, POZSONY FERENC román nyelvű csángó monográfiájára, BALÁZS LÁSZLÓ, KNIEZSA ISTVÁN és MOÓR ELEMÉR tanulmányaira.

Olténia földrajzi névanyagának monografikus leírásában (BOLOCAN szerk. 1993–2007) is találunk magyar tulajdonnevekhez kapcsolódó névalakokat. Így két Gorj megyei településnév esetében megemlíti a szerkesztő a magyar etimológiai vonatkozást. Az egyik a *Halmagiu (Hălmagiu)* pataknév, amely a szótár szerint a magyar *Halmagy* tulajdonnévből származik, a másik pedig a *Hirișești* (a magyar eredetű *hireș* melléknév képzős származéka).

Erdély ilyen jellegű román nyelvű földrajzinév-szótára nem készült még el, viszont megjelent két, kisebb erdélyi régiót bemutató szótár: a Szilágy megye (PAVEL–POP–ROȘIANU–VASILIU 2006) és a Jára völgye névanyagát (LOȘONȚI–VLAD szerk. 2010) feldolgozó munka. Mindkét szótár számos magyar eredetű, magyar mintára keletkezett román földrajzi nevet tartalmaz (egyetlen példa a Szilágy megye névszótárából: *Nușfalău – Nagyfalău [Szilágynagyfalău]*). A Szilágy megyei névszótár azokat a magyar helynévalakokat regisztrálja, amelyek kölcsönzés eredményeként adaptálódtak a román nyelvhez, vagy szinonimikus viszonyban állnak a román névvel (pl. *Hôsu Măre – Nagy-hoszu*), és az etimológiai információk sorában az etimon morfológiai szerkezetét is bemutatja. Így például a *Bicateiu* román helynév kapcsán megjegyzi, hogy a magyar *Bikahely* összetett szóból származik, és megadja a *bika* és a *hely* névelemek jelentését.

2.3. Speciális földrajzinév-szótár. Külön típust képvisel a román szótáriradalomban a népnyelvi földrajzi köznevek szótára (*Dictionar entopic al limbii române*) (BOLOCAN–ȘODOLESCU–SILVESTRU–BURCI–TOMA szerk. 2009).⁴ Amint az előszóból kiderül, a szerkesztők olyan földrajzi közneveket szótároztak, amelyek 1. népnyelvi szintűek (valamennyi nyelvjárásban megtalálhatóak), 2. csak tájnyelvi szinten ismertek, 3. fogalmi jelentésükben eltérnek a köznyelvi használatától. A szócikkek etimológiai részében számos magyar földrajzi köznévre történik utalás, mivel több magyar eredetű köznévi meghonosodott a román népnyelvi változatokban. Ezt szemléltetik az alábbi adatok, amelyek a magyar nevek integrálódásának fonológiai, morfológiai és jelentésbeli sajátosságait is jelzik; pl. r. *oașă* 'olyan földterület, ahol tilos vadászni, kaszálni vagy fát kivágni' < m. *óvás* 'védett terület'; r. *ageag* 'puszta, terméketlen földterület' < m. *agyag*; r. *ogaș, făgaș* 'mély keréknyom a földben' < m. *vágás* 'hosszú, keskeny bemélyedés; szakadék, vízmósás, mélyút'; r. *feredea* 'fürdőhely' < m. *feredő*; r. *furgău* 'folyóvíztorkolat' < m. *forgó*; r. *nadă* 'tavi nádas' < m. *nád*.

A szótár lexikográfiai anyagának összeállításában ebből a célból végzett kérdőíves felmérések is hasznosítottak a korábbi lexikográfiai kutatások és szakközlemények adatainak felhasználása mellett. A szócikkek a címszó után a következő információkat jelenítik meg: 1. a kérdőíves felmérésből származó adatok (alakváltozatok, jelentések,

³ A települést Hadik János alapította Erdély gubernátorának parancsára 1783–1786 között a korábban Moldvába menekült székelyek Bukovinába való telepítésével.

⁴ A szótárból megtekinthető egy részlet a következő honlapon: <https://www.scribd.com/document/383398657/Dictionar-Entopic-Al-Limbii-Romane-Vol-1>. (2020. 04. 17.)

az adatok földrajzi elterjedtsége, szinonimák); 2. más szótárakból és publikációkból származó adatok; 3. az adott név történelmi forrásokból való adatolása, 4. a terminus más nyelvekben való elterjedtsége; 5. a név etimonja és az etimon morfológiai szerkezete. A magyar források vagy szakirodalom idézése azonban teljesen hiányzik a szótárból, pedig a sokféle etimologizálás ezt szükségessé tenné.

2.4. Vitatható etimologizálások a névszótárakban. Földrajzi névi és személynévi adattárnak egyaránt tekinthető PĂTRUȚ 1984-ben megjelent munkája (Nume de persoane și nume de locuri românești [Román személy- és helységnevek]), amely a településnevek és a családnevek összefüggését vizsgálja. A bevezető tanulmány arról tesz bizonyosságot, hogy a szerző sajátos módszert dolgozott ki a tulajdonnevek eredetének vizsgálatára, amely sok tekintetben vitatható. Így például nagy számban feltételezi a puszták helynév és puszták személynév egységét, vagyis hogy a helynév és a személynév alakja gyakran teljes mértékben megegyezik, ezekről pedig azt feltételezi, hogy román névadással keletkeztek. A szerző ilyennek tartja a következő neveket: *Turda* (m. *Torda*, amely valójában az ősi magyar *Turda* személynévből származik), *Dej* (m. *Dés*, valójában Árpád-kori magyar személynévből ered), *Blaj* (*Balázsfalva*, a név valójában a település Cséry Balázs nevű birtokosára vonatkozik). A románban azonban nincsenek adatok a nominativusban álló, puszták személynév helynévvé válásáról, tehát ez magyar sajátosságnak mondható (NAGY 2015: 229–230). PĂTRUȚ a személynévek felépítését, alak szerkezetét vizsgálva, ezek összehasonlításából nem élő, feltételezett és igencsak vitatható képzőket vél felfedezni (-og-, -ug-, -ag-, -eg-, -or-, -ai), amint erre utal a monográfia egyik recenzense (VASILIU 1985). Jellemző ebből a szempontból, hogy a nyilvánvalóan magyar eredetű családnevet, a *Budai*-t román eredetűnek tartja: szerinte egy feltételezett -ai képzővel jött létre, miközben több magyar eredetű név hasonló módon honosodott meg, tehát strukturális jelenségről van szó (pl. m. *Cirmai* > rom. *Țirmai*, m. *Sinkai* > rom. *Șincai*, m. *Kabai* > rom. *Cabai*, m. *Maksai* > rom. *Macșai*) (vö. BENŐ 2013: 171).

A legfrissebb román helynévszótárnak tekinthető ION TOMA 101 nume de locuri [101 helynév] című munkája (TOMA 2015). A magyar eredetű földrajzi neveket is tartalmazó szótár szakirodalmi jegyzéke egyetlen magyar szerzőre sem hivatkozik. Az egyes névcikkek részletes tájékoztatást nyújtanak a földrajzi nevek változatairól, homonimikus viszonyairól. Így például megtudhatjuk, hogy a magyar eredetű *Almaș* (< m. *Almás*) név 15 falu, 6 patak és két domborzati forma nevében fordul elő egyszerű (*Almaș*) vagy képzett alakban (*Almășel*, *Almăjeni*), esetleg összetétel elemeként (*Almașu-Săliște*). A magyar vonatkozású etimológiai magyarázatok többnyire összhangban vannak a magyar névtani kutatásokkal, amint ezt az *Apahida* (< m. *Apahida* ← *apát* + *hidja*), *Ardeal* (< m. *Erdély*), *Beclean* (< m. *Bethlen*), *Căpâlna* (< m. *Kápolna*), *Hunedoara* (< m. *Hunyadvára*) névcikkek magyarázatai szemléltetik. Vannak azonban olyan etimológiai magyarázatok is, amelyek eltérnek a magyar névtani kutatásokban elfogadottak tekinthető eredeztetéstől. Így például a szerző a *Făgăraș* településnevet románban keletkezett névnek tekinti, amely egy *Fagar*, *Fogar* személynévből jött létre a román -aș képzővel, és a magyar név szerinte átvétel a románból. Hasonló módon *Torda* város román alakját (*Turda*) románban keletkezett névnek tekinti, PĂTRUȚ (1984) vitatható etimologizálását követve, amely szerint a név a *Tur* román családnévből keletkezett egy feltételezett -d képző alkalmazásával. KISS LAJOS szerint ezzel szemben a *Torda* településnév puszták személynévből keletkezett, Torda vármegye első ispánjának nevére utal, a románban pedig magyar átvétellel (FNESZ.). ION TOMA *Temesvár* nevét is román eredetűnek tartja: a román *Timiș* név

átvételével és a *vár* főnév hozzáadásával jött létre, majd az ily módon keletkezett név került vissza a románba, és honosodott meg *Timișoara* alakban. A *Hordou* (magyarul *Hordó*) településnevet a szerző egy feltételezett szláv **Hordov* névre vezeti vissza. A FNESz. szerint ez valószínűleg a régi magyar *Hordowkuth* (*Hordokút*) rövidült alakja. Mindez azt mutatja, hogy ebben a kötetben az etimológiai vonatkozások megbízhatósága eltérő: megbízható, tudományosan megalapozott eredeztetések váltakoznak erősen vitatható vagy cáfolható magyarázatokkal.

3. Személynévszótárak. A személynevek szótárai közül máig az egyik leggyakrabban használt román lexikográfiai kézikönyv N. A. CONSTANTINESCU (1963) *Dicționar onomastic românesc* [Román névszótár] című munkája. A több mint félezer oldalas mű egyaránt ismertet kereszt- és családneveket. Külön érdekessége, hogy a személyneveket nem így csoportosítja, hanem keresztény (naptári) és világi nevekre osztja.⁵ A 70 oldalnyi bevezető tanulmányban a szerző részletesen elemzi a román személynevek eredettrétegeit és kialakulásuk formai kérdéseit (meghonosodás, rövidülés, képzős nevek létrejötte). A magyar eredetű családnevek sorából többek között a következőkre utal: *Almaș* (< *Almás*), *Ciomortan* (< *Csomortán*), *Cionca* (< *Csonka*), *Coposu* (< *Kopasz*), *Delfeg* (< *Délceg*), *Farcaș* (< *Farkas*), *Frenț(iu)* (< *Ferenc*), *Ghimeș* (< *Gémes*), *Habiș* (< *Habos*), *Hodoi* (< *Hód*), *Horga* (< *Horgas*), *Laslău* (< *László*), *Lehaci* (< *léha*), *Mogoș* (< *Magas*), *Reașeș* (< *Recés, Récés*), *Suciu* (< *Szücs*), *Tarco* (< *Tarkó*). A szerző ugyanakkor azt is kimutatja a leggyakoribb magyar eredetű személynevekkel kapcsolatban, hogy többségük keresztnévi vagy népnévi eredetű: *Blaj* (< *Balázs*), *Dămcăuș* (< *Domokos*), *Dieniș* (< *Dénes*), *Endreș* (< *András*), *Gabor* (< *Gábor*), *Ianăș* (< *János*), *Miclăuș* (< *Miklós*), *Șandru* (< *Sándor*), *Tămaș* (< *Tamás*); *Arvat* (< *Horvát*), *Orăș* (< *Orosz*), *Rațiu* (< *Rác*), *Tăut* (< *Tót*).

Kizárólag családnevekkel foglalkozik IORGU IORDAN 1983-ban megjelent névszótára (*Dicționar al numelor de familie românești* [Román családnevek szótára]). Adatai sorában több mint 100 magyar eredetű családnevet jelenít meg. Az etimológiai információk azonban nem mindig megbízhatóak. A magyar eredetű neveket gyakran a magyar köznévi formára vezeti vissza, olyan esetekben is, amikor az adott község nem került át a románba, tehát a magyar tulajdonnevet vették át, és nem az annak alapjául szolgáló köznevet, ahogy ezt a szótár sugallja: r. *Naghi* < m. *nagy*, r. *Olas* < m. *olasz*, r. *Panfel* < m. *páncél*. A névcikkek közlik a bemutatott nevek variánsait, önálló és képzős változatait. Így például megtudhatjuk, hogy a *Boros* családnév *Boroș*, *Boroșan*, *Boroșoiu* alakban honosodott meg a románban, a *Kis* névnek pedig *Chiș*, *Chișu*, *Chișiu* változatai vannak. A szótár adatai azt is jelzik, hogy a magyar eredetű képzővel integrálódott névalakok igen nagy alaki változatosságra utalnak: pl. r. *Fodorică*, *Fodoreanu*, *Fodoruț* ← *Fodor* < m. *Fodor*; r. *Fărcașu*, *Farcașanu*, *Farcașiu*, *Fărcășescu* ← *Farcaș* < m. *Farkas*; r. *Maricararu*, *Maricaș*, *Maricescu* ← *Marica* < m. *Marika*.

A morfológiailag összetett névalakok nagy száma lehetővé teszi az alaki integrálódás szabályszerűségeinek tanulmányozását is. Megfigyelhetjük például, hogy az apai névre utaló *-escu* családnévképző (a magyar *-fi* morféma analóg párja) a magyar eredetű névalakokban is megjelenik, és annyira produktív, hogy a szótárban szereplő, magyar eredetű képzős családnevek mintegy 11%-a ezzel a képzővel is előfordul másodlagos származékszóként: r. *Balintescu* ← *Balint* < m. *Bálint*; r. *Enășescu* ← *Ianoș* < m. *János*;

⁵ A szótárt magyarul GÁLDI LÁSZLÓ ismertette megjelenésekor (GÁLDI 1964).

r. *Fărcășescu* ← *Fărcaș* < m. *Farkas*; r. *Herășescu* ← *Hirăș* < m. *Hires*; r. *Lucacescu* ← *Lucaci* < m. *Lukács*; r. *Maricescu* ← *Marica* < m. *Marika*; r. *Mezeicescu* ← *Mezei* < m. *Mezei*; r. *Miclescu* ← *Miclea* < m. *Miklós*; r. *Nagiescu* ← *Naghi* < m. *Nagy*; r. *Nemeșescu*, *Nemeșescu* ← *Nemet* < m. *Német*; r. *Tămășescu* ← *Tămaș* < m. *Tamás*. (A magyar eredetű családnevek román nyelvi alakjainak integrálódásáról részletesebben l. BENŐ 2015.)

Figyelemre méltó kísérletnek tekinthető a romániai családnevek gyakorisági szótára: *Dictionar de frecvență a numelor de familie din România* (OANCĂ 2003). A több kötetesre tervezett kiadványnak eddig csak az első kötete jelent meg, amely az *A* és *B* kezdőbetűs családneveket mutatja be. A szótár anyaga a népességnyelvtartási hivatal 1994-es adatait hasznosítja, így a mai Románia egészére kiterjed. Gyakorlatilag minden, az adott évben román állampolgárként nyilvántartott személy családneve megjelenik a szótár alapjául szolgáló adatbázisban, jöllehet a szótár csak azokat a neveket jeleníti meg, amelyeknek az előfordulása 10-nél nagyobb, amint ezt az előszóból megtudhatjuk. Így a szótár nem a román, hanem a romániai családnevek adattára kíván lenni, és értelemszerűen az erdélyi magyar családnevek szinte kivétel nélkül megjelennek vagy meg fognak jelenni benne. (Elvileg csak azok hiányozhatnak, amelyekről kevesebb mint 10 adat van az országos nyilvántartásban.) A szótár történelmi régiók és megyék szerinti felbontásban mutatja be a családnevek előfordulását. Így például megtudhatjuk, hogy a *Balla* családnevét a leggyakoribb a történelmi Erdélyben (1941 személy viseli ezt a nevet), Körösvidéken (1491 előfordulás) és Máramarosban (373 névviselő). Más régióban (Dobrudda, Moldova, Olténia, Bánság) csak szórványosan, néhány vagy néhány tíz adat jelzi az ottani jelenlétét. A szótár szerint Erdélyben a *Balla* név Hargita (565), Kolozs (556) és Maros (484) megyében a leggyakoribb. A szótár önálló szócikkben rögzíti és adatozza a névváltozatokat írásképp szerint: például külön-külön szócikk van a *Bakos*, *Bakoș* és *Bacoș* családnévről, és mindegyiknek megnézhetjük a régió és megye szerinti gyakoriságát. Mivel hivatalos forrásból nincsenek adataink a romániai (erdélyi) magyar családnevek gyakoriságáról és földrajzi elterjedtségéről, a kiadvány hiánypótló lehet a magyar kutatók számára is, különösen, ha megjelennek a szótár további kötetei is.

A Moldovai Köztársaságban jelentették meg a *Dictionar de prenume si nume de familie purtate de moldoveni* [Moldovaiak által viselt család- és keresztnévek szótára] című kiadványt, amely – méreténél fogva – inkább névjegyzéknek tekinthető (COSNICEANU 1991). Az egyszerű névlista magyar eredetű családneveket is tartalmaz, és ez egyben azt is jelzi, hogy a magyar családnevek keleti irányban való terjedése túlmutat Románia mai határain. Többek között a következő magyar eredetű, családnévként használt elemek szerepelnek a kiadványban: *Bologa* (< *Balog*), *Fărcășeanu* (< *Farkas*), *Iănuș* (< *János*), *Laslău* (< *László*), *Mogoș* (< *Magas*), *Șandru* (< *Sándor*), *Șuteu* (< *Sütő*), *Tomaș* (< *Tamás*), *Totu* (< *Tót*).

Újabb keletű CRISTIAN IONESCU névszótára, amely (második, javított kiadásként) 2008-ban jelent meg *Dictionar de onomastică* [Névszótár] címen. Ez a lexikográfiai munka az előszó szerint mintegy 4000 keresztnévet mutat be, utalva a név eredetére, történelmi, kultúrtörténeti vonatkozásaira. A szócikkek végén a szerző jelzi, hogy az adott névnek milyen rövidülésszerű vagy becéző formái vannak a románban, és hogy az adott név különböző nyelvekben milyen alakban használatos. Mindegyik szócikk feltünteti a név magyar megfelelőjét (ha van), és gyakran a magyar név változatait, becéző formáit is felsorolja. Így a *Barbara* név ismertetésekor megemlíti a szótár, hogy a magyarban ehhez a névhez kapcsolódik a *Borbála*, *Boriska*, *Boróka*. A *Benedict* szócikkben jelzi a *Benedek* névből kialakult névformákat: *Bede*, *Beke*, *Bence*, *Bencő*, *Bende*, *Bene*, *Béni*,

Benkő, Benyó. Hasonlóképpen a *Gheorghe* szócikkben megtaláljuk a név magyar változatait, becéző formáit: *György, Dudó, Györi, Györök, Gyura*. A szótár összesen több ezer magyar keresztnévet, keresztnévváltozatot említ a különböző nyelvű párhuzamos névformák bemutatásakor.⁶

A névtani kutatásokban jól hasznosítható a DEXonline internetes szótárgyűjtemény,⁷ amely 53 román szótár különböző kiadásában keresi a vizsgált szót vagy nevet, és külön-külön megjeleníti az egyes szótárakban található szócikkeket. A tulajdonneveket (is) tartalmazó szótárak közül a következők épülnek be az internetes szótárgyűjtemény anyagába: 1. az enciklopédikus jellegű *Dicționar universal al limbii române* [A román nyelv általános szótára] (ȘĂINEANU 1929), 2. CONSTANTINESCU (1963) említett személynévészótára és 3. a hétkötetes *Dicționarul enciclopedic* [Enciklopédikus szótár] (POPA szerk. 1993–2009). Ha beírjuk például az internetes szótárgyűjtemény keresőjébe a magyar eredetű *Fărcaș* nevet, megtudhatjuk a *Dicționarul enciclopedic* szócikkből, hogy a név egy Dolj megyei települést is jelöl, CONSTANTINESCU szótárának adataiból pedig azt, hogy családnévként *Fărcaș, Fărcașa, Fărcășeul, Fărcășești* alakban is előfordul.

4. Összegzés. Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a román névészótárak (akár csak a szlovák és ukrán lexikográfiai munkák; vö. BAUKO 2020, SEBESTYÉN 2020) gazdag magyar vonatkozású névanyagot tartalmaznak, amelyek a névtani kutatások mellett a nyelvtörténeti, a kontaktológiai és a művelődéstörténeti vizsgálatokban is forrásként szolgálhatnak. Ugyanakkor a szótárakban szereplő etimologizálások megítélése kellő óvatosságot igényel, mert némelykor nem kellően megalapozottak, esetleg mellőzik a magyar forrásokat, magyar szerzőket. Mind a földrajzi nevek, mind a személynévek szótárai téves, olykor ideologikusnak minősíthető etimologizálásokat is tartalmaznak. Ez az ideologizálás egyfajta folytonosságot is jelez, ha figyelembe vesszük, hogy IOAN PĂTRUȚ egy-egy, 1984-ben megfogalmazott, tudományosan nem igazolható állítása visszaköszön ION TOMA 2015-ben megjelent névtani munkájában. Pontatlanságként említhető, hogy régebbi román szótárakban a magyar névalakok ékezetes betűi nemritkán hibásan írva jelennek meg, és az etimológiai magyarázatok néha pontosításra, kiegészítésre szorulnak. Amint azt a megfelelő helyen jeleztem, a román névészótárak részben vagy egészben elektronikusan is elérhetők, és ez megkönnyíti a konkrét névvizsgálatok magyar és román vonatkozásainak ellenőrzését, egybevetését.

⁶ Sok szempontból vitatható megállapításokat is tartalmaz a legújabb, történészek által kiadott névtörténeti monográfia: *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI–XIV)*. *Evaluare statistică, evoluție, semnificații* [Nevek a középkori Erdélyben: XI–XIV. század. Statisztikai értékelések, változásfolyamatok, jelentések] (TURCUȘ főszerk. 2011), amely Erdély 11–14. századi személynévanyagát dolgozza fel a korabeli oklevelek alapján. A tudományos kutatás számára a kiadvány leginkább hasznosítható részei a nevek statisztikai feldolgozásának adatait bemutató táblázatok, diagramok, amelyek többek között a néviselők társadalmi megoszlását is jelzik. A kötet bevezető tanulmánya arról is bizonyosságot tesz, hogy a szerzők a román történetírásnak azt a módszertani hagyományát alkalmazzák, amely egy bebizonyítandó előzetes koncepcióra épül: a románok már a 11–14. században többségben voltak Erdélyben. Amint a kötet magyar nyelvű recenziója, NAGY LEVENTE jelzi, a szerzők a „szláv–bizánci keleti alaphoz” sorolnak olyan személynéveket, amelyek a korabeli Magyar Királyságban is a leggyakoribb nevek voltak (NAGY 2015: 223–224).

⁷ <https://dexonline.ro> (2020. 04. 17.)

Felhasznált források

- AVRAM, CEZAR GABRIEL szerk. 2009. *Dicționarul istoric al localităților din județul Olt*. Editura Alma, Craiova.
- BOLOCAN, GHEORGHE szerk. 1993–2007. *Dicționarul toponimic al României. Oltenia 1–7*. Editura Universitară, Craiova.
- BOLOCAN, GHEORGHE – ȘODOLESCU-SILVESTRU, ELENA – BURCI, IUSTINA – TOMA, ION szerk. 2009. *Dicționar entopic al limbii române 1–2*. Editura Universitară, Craiova.
- CHENDE-ROMAN, GHEORGHE 2006. *Dicționar etimologic al localităților din județul Sălaj*. Editura Caiete Silvane, Zalău.
- CONSTANTINESCU, NICOLAE A. 1963. *Dicționar onomastic românesc*. Editura Academiei Republicii Populare Române, București.
- COSNICEANU, MARIA 1991. *Dicționar de prenume și nume de familie purtate de moldoveni*. Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, Chișinău.
- CREȚAN, REMUS 2006. *Dicționar toponimic și geografico-istoric al localităților din județul Timiș*. Editura Universității de Vest, Timișoara.
- FRĂȚILĂ, VASILE – GOLCU, VIORICA – SUFLEȚEL, RODICA 1984–1994. *Dicționarul toponimic al Banatului 1–7*. (A–O). Universitatea din Timișoara, Timișoara.
- IONESCU, CRISTIAN 2008. *Dicționar de onomastică*. Ediția a II-a. Editura Elion, București.
- JORDAN, IORGU 1983. *Dicționar al numelor de familie românești*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- LOȘONȚI, DUMITRU – VLAD, SABIN szerk. 2010. *Tezaurul toponimic al României. Transilvania. Valea Ierii*. Editura Academiei Române, București.
- MOLDOVANU, DRAGOȘ szerk. 1991–2014. *Tezaurul toponimic al României. Moldova 1–2*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
- OANCĂ, TEODOR 2003. *Dicționar de frecvență a numelor de familie din România 1*. (A–B). Editura Universitară, Craiova.
- PĂTRUȚ, IOAN 1984. *Nume de persoane și nume de locuri românești*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- PAVEL, EUGEN – POP, AUGUSTIN – ROȘIANU, ION – VASILIU, GABRIEL 2006. *Tezaurul toponimic al României. Transilvania. Județul Sălaj*. Editura Academiei Române, București.
- POPA, MARCEL D. szerk. 1993–2009. *Dicționar enciclopedic 1–7*. Editura Enciclopedică, București.
- ROZ, ALEXANDRU – KOVACH GHEZA 1997. *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*. Editura Universității „Vasile Goldiș”, Arad.
- ȘĂINEANU, LAZĂR 1929. *Dicționarul universal al limbii române*. Editura „Scrisul Românesc”, București.
- SARAMANDU NICOLAE szerk. 2005–2015. *Dicționarul toponimic al României. Muntenia 1–6*. Editura Academiei Române, București.
- ȘTEF, DORIN 2016. *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*. Editura Ethnologica, Baia Mare.
- SUCIU, CORIOLAN szerk. 1967. *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*. Editura Academiei R. S. R., București.
- TOMA, ION 2015. *101 nume de locuri*. Editura Humanitas, București.
- TURCUȘ, ȘERBAN főszerk. 2011. *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI–XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații 1–2*. Editura Mega, Cluj-Napoca.

Hivatkozott irodalom

- BAUKO JÁNOS 2020. Magyar tulajdonnevek a cseh és szlovák névszótárakban. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Tulajdonnevek és szótárak*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 199–207. <https://doi.org/10.26546/4892373.12>
- BENŐ ATTILA 2013. Román eredetű családnevek etimológiai és morfológiai kérdései. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig IV. A nyelvi kölcsönhatások és a személynevek. A 2013. június 8-i dunaszerdahelyi tanácskozás előadásai*. Savaria University Press, Szombathely. 169–176.
- BENŐ ATTILA 2015. Román–magyar nyelvi kapcsolatok a családnevek tükrében. In: VÖRÖS FERENC – MISAD KATALIN szerk., *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig V. Interetnikus kapcsolatok. A 2014. november 20–21-i pozsonyi névföldrajzi tanácskozás előadásai*. Szenczi Molnár Albert Egyesület, Pozsony. 172–183.
- BOROVSKÝ SAMU 1914. *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár*. Országos Monográfia Társaság, Budapest.
- ERDHNK. = VISTAI ANDRÁS JÁNOS, *Erdélyi helynévkönyv* 1–3. [Hely és év nélkül, csak a világhálón közzétéve.] https://web.archive.org/web/20110710231100/http://www.fatornyosfalunk.com/html/erdelyi_helynevkonyv.html (2020. 04. 17.)
- FNESZ. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára* 1–2. 4., bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- GÁLDI LÁSZLÓ 1964. N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic romînesc*. [Recenzió.] *Nyelvtudományi Közlemények* 1: 464–466.
- NAGY LEVENTE 2015. Újabb erdélyi román személy- és helynévtörténeti kutatások. [Recenzió.] *Névtani Értesítő* 37: 221–238.
- PESTY FRIGYES 1881–1885. *Krassó vármegye története* 1–4. Athenaeum, Budapest.
- PESTY FRIGYES 1888. *Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben* 1. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest.
- POZSONY, FERENC 2006. *The Hungarian Csángó of Moldova*. Corvinus Publishing, Buffalo–Toronto.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2012. *Máramaros megye településneveinek etimológiai szótára*. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2020. Magyar tulajdonnevek az ukrán névszótárakban. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Tulajdonnevek és szótárak*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 209–219. <https://doi.org/10.26546/4892373.13>
- SZT. = *Erdélyi magyar szótörténeti tár* 1–14. Főszerk. SZABÓ T. ATTILA etc. Kriterion Könyvkiadó etc., Bukarest etc., 1975–2014.
- TAMÁS, LAJOS 1966. *Etymologisches-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VASILIU, GABRIEL 1985. Ioan Pătruț, *Nume de persoane și nume de locuri românești*. [Recenzió.] *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 1: 89.

BENŐ ATTILA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6931-2999>

Babes–Bolyai Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

ATTILA BENŐ, Hungarian proper names in Romanian name dictionaries

The study presents the Hungarian elements of the most important Romanian place name, family and given name dictionaries. Through a brief overview of the Romanian dictionaries, the author indicates issues regarding Hungarian names, the shortcomings of the approaches employed, and debatable elements of the works. The lexicographical data referenced in the study showcase that Romanian name dictionaries are a rich data source for Hungarian names that should be considered by not only onomastic research but historical linguistics, contact studies, and the history of culture. The article emphasizes that some of the methods used in Romanian dictionaries could be employed in Hungarian lexicography as well. However, the author notes that Romanian name dictionaries should be referenced with caution regarding the etymology of Hungarian names, as the statements made are often unsubstantiated, and lack reference to Hungarian sources or authors. The inaccuracy of etymological information is emphasized by how the diacritics of Hungarian names are often misspelled in older Romanian name dictionaries. Thus the information in them is often in need of review or correction. Both geographic and personal name dictionaries, at times, contain false or even ideological etymologizations. Throughout the overview, the author references the Hungarian reviews of these dictionaries to facilitate detailed evaluation. It should be uniquely helpful to researchers that Romanian name dictionaries, or excerpts of them, are available online, this should facilitate research into names when Romanian and Hungarian factors must both be considered.